

tatistik tutma faaliyetlerini yüklenmeği dü-
şünmüştür. Oysaki bu görevler 2819 sayılı
kanunla E. İ. E. İdaresine verilmiş işlerdir.

Sana'i Vekâleti kanununun enerji işlen
ile ilgili diğer hükümleri şöyledir:

Madde 3 — G - 1. Enerji İstihsalı
için devlet, vilâyet ve belediyelerce veri-
lecek imtiyaz ve müsaadelere ait muka-
velename ve şartname tiplerini mevzu-
at ve ihtiyaçlara uygun bir şekilde ihzar
ve tasdik ile kurumların tatbikatını mu-
rakabe eder.

2. Devlet, vilâyet veya (su kuvvetle-
rinden) istihsal olunan enerjiden maa-
dası için belediyeler tarafından verilen
imtiyaz ruhsat veya müsaadanelere
dayanarak hakiki veya hükmi şahıslar
tarafından vücuda getirilen veyahut
devlet, vilâyet ve belediyelerce doğru-
dan doğruya yapılan enerji tesis ve iş-
letmelerinin :

a) Fenm, iktisadî ve idarî esas ve
nizamlara, memleketin ve tesis mahalli-
nin ihtiyaç ve menfaatlerine uygun ola-
rak yapılmalarını ve işletilmelerini mu-
rakabe,

b) Tarife esaslarını tesbitve tasdik
ile tatbikatını murakabe,

c) Umumi şebekelere bağlı dahili
tesisleri yapanların ehliyetlerini tâyin
ve murakabe eder,

3 Devlet ve vilâyetlere ait arazi,

yollar ve sularından istifade ve bunları iş-
gal suretiyle vücuda getirilecek enerji
tesislerine ait plânlan tasdik ve inşala-
rını mürabake eder.

Böylece elektrik işleri ile ilgili müesseseler-
lerin kısmen de olsa bir Vekâlet bünyesinde
toplanması mümkün olmuştur Ancak her
yeni kurulan teşekküle elektrikle ilgilenmek
salâhiyetinin verilmesi geleneği bozulmamış-
tır. Meselâ 1968 de kurulan imar ve tskân
Vekâleti'ne şu salâhiyet verilmiştir (10) :

Madde 9 — J) Şehir ve kasabalarda
İmar ile ilgili içme suyu, lâğım tesisleri,
yol, elektrik vesaie gibi âmme hizmetle-
rine müteallik işlerin alâkalı idarelerin
talebi üzerine projelerini yapmak, yap-
tırmak ve bunların salâhiyetli mercilere
tasdikini veya tekemmülünü sağlamak
ve projelere göre tatbikata geçilmesini
temin etmek veya bu hususlarda gerekli
yardımlarda bulunmak.

Gene bu kanunla İller Bankası, İmar ve
İskân bağlanmış olup İller Bankasının iş
programının bu Vekâlet tarafından tasdik
edildikten sonra yürürlüğe gireceği hükmü
konulmuştur (7116 sayılı kanun Madde 17)

Yukarıda sıralanan hükümlere göre ve
bilhassa mevcut tatbikat nazarı itibare alın-
arak elektrikle ilgili işlerin hangi müesseseler
tarafından ele alındığı 127. sayfada veril-
miştir. Tabloda işlerin hangi safhasının han-
gi müesseselerce yapıldığı ve bu arada bazı
önemli vazifelerin ifasına imkân kalmadığı
görülmektedir

T.E.K. Kanunu ve Türkiyenin Müstakbel Enerji Politikası

Mehmet ERDEMİR
y; Müh

Son beş altı senedir memleketimizde
muhtelif ellerde bulunan elektrik enerjisi istih-
sal ve tevzi işinin bir elde toplanıp top-
lanmaması, münakaşa konusudur. Memleke-
timizde hakim olan ekonomik tutum bakı-
mından böyle bir münakaşanın uzayıp git-
mesinin sebebini anlamak doğrusu pek güç-
tür. Her ekonomik tutumun bir icabı vardır.

Meselâ liberal bir ekonomide aynı sektöre
ait muhtelif istihsal müesseselerinin bir elde
toplanması veya birleşmeleri aızı edilmez.
Çünkü bu takdirde liberal ekonominin ana
kaidelerinden bin yanı rekabet- zedelenir Bu
sebeple bu gibi müesseselerin birleşmesini
enlemek dahi gerekir. Netekim A. B. D. de
ve Avrupada bu maksatla «antitroşt ve anti

(10) İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş ve Va-
zifeleri hakkında Kanun, - No 7116 Neşir tarihi
14 Mayıs 1958~

kartel» kanunları çıkarılmıştır. Bizim Ticaret kanunumuzda da bu kanunlara benzer maddeler mevcuttur. Buna mukabil liberal ekonomilerde bile bazı sektörler vardır ki bunların tek elde toplanması ve devletleştirilmesi bir asırdan beri artık zaruri sayılmaktadır. Bunlar arasında Demir Yolları ile PTT idarelerini sayabiliriz. Bu zaruret nereden doğmaktadır? Uzun izahlara girmeksizin ifade edersek, Demir yolu ile PTT gibi işler, şirketler eludebulunursa bunlar, sadece kârlı yerlerde işletmeler tesis edip kâr getirmiyen yerleri ihmal ederler ve böylece bir kısım vatandaş, bu gibi medeni ihtiyaçlarını temin edemez. Binaenaleyh bunların bir elde ve tercihan devlet elinde toplanması en doğru yol demektir. Nitekim daha geçen asrın sonlarına doğru, koyu liberal olan Avrupa devletleri, bahse konu hizmetleri devletleştirmişler ve bir elde toplamışlardır. Böylece kâr, birinci derecede bir gaye olmaktan çıkmakla beraber, zararlı işletmelerin zararları, kârlı işletmelerin kârları ile karşılandığından ekonomik bir muvazene hasıl olmuş ve bınnetice rantabel olmayan yerlere demar yolu hattı çekmek veya PTT hizmetleri götürmek mümkün olmuştur. Elektrik enerjisi ihtiyacı da yavaş yavaş zaruri ve mühim ihtiyaçlardan sayılmıya başlanmış ve bilhassa İkinci Dünya Harbinden sonra, sermaye terakümündeki güçlüklerin de tesiriyle, liberal memleketlerden bazılarında da devletleştirilip tek elde toplanmıştır. Liberal ekonominin hakim olduğu memleketlerde hususî sermaye sahiplerine ait elektrik tesisleri devletleştirilip bir elde toplanırken memleketimizde devletin ve belediyelerin elinde bulunan bu işlerin bir elde toplanamamasına biz hayret' etmekteyiz. Hususî sermaye sahiplerinin tesislerinin ellerinden alınmasına karşı koymaları beşeri bir zaaf olarak anlaşılır ise de sermayesi millete ait olan tesislerin bir elde toplanmasına karşı konmasını anlamak cidden pek güçtür.

Elektrik enerjisi tesislerinin bir elde toplanması, bir başka bakımdan da önemlidir. Bilindiği gibi memleketimiz, Batı dünyasının ancak İkinci Dünya Harbinden sonra fark ettiği geri kalmış bir çok memleketlerden bindir ve bu bakımdan düşük olan hayat seviyesini yükseltmek için fazla miktarda yatırım yapmaya mecburdur. Ancak diğer geri kalmış memleketlerde olduğu gibi yatırım sermayesi pek mahdut olan memleketimiz, her kuruluşunu yerine masraf olarak yatırması lâzımdır, öte yandan elektrik enerjisi sektörü, «sermaye entansitesi» çok yüksek olan bir sektördür. Burada sermaye entansitesinden, 'bir tesise yatırılan sermaye-

nin ciro müddetini kastediyorum. Meselâ ileri memleketlerde bu konu ile ilgili durum şöyledir. İmalât sanayii sektörüne yatırılan her bir lira, ortalama olarak bir sene de, elektrik enerjisi sektörüne yatırılan her bir lira ise ortalama dört sene ciro edilmektedir. Memleketimizin bu bakımdan durumunu tespit için Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının bir neşriyatından istifade ederek şu neticelere varıyoruz: Mezkûr neşriyattan, bu Bankanın kredi verdiği imalât sanayii sektörüne 30/9/1959 tarihine kadar 812.000 000.— TL yatırım (müteşebbislerin öz kaynaklarından yapılan yatırımlar bu meblâğa dahildir.) yapıldığı ve bu müesseselerin senelik satış (ciro) yekûnunun 1.100.000.000.—TL. olduğu anlaşılmaktadır, buna göre bizde imalât sanayii sektörünün' sermaye entansitesi nispeti, $812\ 000.000/1.100.000.000 = 0,74$ tür. Bu değer, ilen memleketler ortalamasından daha müsaittir. Maamafih bahse konu tesislerin bir çokları, 1\$ = 2.80 TL. hesabıyla kıymetlendirildiklerinden, satışlar ise bugünkü fiyat seviyesine göre hesaplandıklarından yatırılan sermaye, hakikatte daha fazla bir değer taşımaktadır. Bu husus göz önünde bulundurulduğu takdirde bizdeki ortalama entansite nispetinin de ileri memleketler civarında olduğu anlaşılır. Elektrik enerjisi sektörüne gelince, 1959 senesi içinde T. B. M. M. nde müzakere edilen T. E. K. kanununun esbabı mucibe lâ-yihasında elektrik sektörüne son 7-8 sene içinde 2 milyar TL. civarında bir yatırım yapıldığı belirtilmektedir. Bu müddet zarfında enerji artışı da 2 milyar kWh a yakın olmuştur. Buna göre bir kWh enerji- istihsalı için yuvarlak bir hesaplama bir lira yatırım yapılmıştır. kWh satış bedelini ortalama olarak 10 kuruş kabul edersek bir liralık yatırım kadar ciro yapmak için 10 sene beklemek icap edecektir. Bu on sene, yatırımın entansite nispetini göstermekte olup ileri memleketlerine nazaran (ortalama 4 sene) çok yüksek bulunmaktadır. Bu yüksekliğin sebeplerinden biri elektrik tarifelerinin sunni olarak alçak tutulması ise diğeri de yatırımlarda kâfi derecede ahenk bulunmayışıdır. Bu ahenksizliğin başlıca sebebi de yatırımları Etibank, DSİ, İller Bankası ve çeşitli belediyeler tarafından yapılmış olmaşındır. Bu çeşitli müesseseler arasında, arzulanan ahenk, her zaman temin edilememiştir. Binaenaleyh, memleketin esasen mahdut olan yatırım imkânlarını en verimli bir tarzda kullanma bakımından da elektrik enerjisi sektörü büyük bir önem taşımaktadır.

Buraya kadar verdiğimiz izahattan anlaşılacağı veçhuie elektrik enerjisi istihsal, nakil ve tevzi işini bir elde toplamak zarure-

ti vardır. Esasen yukarıda da belirttiğimiz gibi İngiltere, Avusturya ve Fransa gibi çoğunlukla liberal ekonominin hakim olduğu memleketlerde on seneden fazla bir müddetten beri devletleştirilip bir elde toplanmış olan bu faaliyetin bizimki gibi çoğunlukla devletçi bir ekonominin hakim olduğu bir memlekette tek bir teşkilât haline getirilmesi kadar tabii bir hareket olamaz.

1953 senesinde Ankarada toplanan «Birinci İstisarı Enerji Kongresi» böyle bir organizasyon kurulmasını tavsiye etmiş ve mevzuu ele alan hükümet, uzun çalışmalardan sonra «Türkiye Elektrik Kurumu» veya kısaca T E K. adıyla bir tasarı hazırhyarak 1959 senesi başlarında T. B. M. M. ne sunmuştur. T E K tasarısının ilk hazırlıkları sırasında Odamızın da bir hayli çalışmaları olmuştur. Ancak her nedense sonradan Odamızın bu çalışmalara resmen katılması mümkün olamamıştır.

Tasarı hazırlanırken alâkalı müesseseler arasında bir takım sürtümler olmuş ve bilhassa su santrallannın DSİ tarafından mı, yoksa T E K tarafından mı kurulacağı hususu, geniş münakaşalara yol açmıştır. Neticede galip maksadı, elektrik istihsalı, olan su santrallarının T E K tarafından kurulması kabul edilmiş, ancak Meclis Muvakkat Encümenindeki - müzakerelerde su santrallannın kurulması tamamen DSİ ye bırakılmıştır. Kanaatımızca bu tarza hareket, yanlış bir düşüncenin neticesidir. Çünkü öyle görünüyorki, su santralından bahsedilirken yalnız baraj santralları düşünölmüş, kanal santralları hiç nazarı itibara alınmamıştır. Halbuki kanal santrallarının sulama veya taşkın önleme ile hiç bir ilgisi yoktur. Bu bakımdan hükümet tasarısındaki hüküm, aynen muhafaza edilmeliydi. Maamafih aslında bu temennimiz de yersizdir, zira malûm olduğu üzere T E K tasarısı 15 ci maddesinin müzakeresi sırasında hükümetçe geri alınmıştır.

T E K tasarısının mahiyeti kısaca şudur:

1) Halen enterkonekte şebekeye bağlı bölge santrallarüe yine bu şebekeye bağlı şehirlerin belediye santrallarını ve en az 1000 kW zirve takati veya 2 milyon kWh yıllık istihsalı bulunan diğer belediye santrallarını devralmak ve işletmek.

2) DSİ tarafından inşa edilen su santrallarını devralmak ve işletmek.

3) Memleketin enerji ihtiyacını temin maksadiyle bölge santralları, enerji, nakil hatları ve tevzi şebekeleri kurmak.

Şimdi bir nebze bu tasarının T. B. M. M. nden niçin geri alındığı konusu üzerinde duralım. Tasarının gen alınmasına sebep, bazı belediyelerin *yi bir kazanç membaını kayuetme korkusundan dolayı itiraz edişleri olmuştur. Türkiyede belediyelerin çoğunluğu elektrik işinde zarar etmektedirler. Ancak İstanbul başta olmak üzere büyük istihsal yapan 4-5 kadar belediye kârlı vaziyettedir. İşte bu belediyelerle ilgili şehirlerin temsilcileri, tasarının geri alınmasını temin etmişlerdir. Hükümetin, bu tazyike dayanamamış olması üzüntü ile karşılanacak bir hâdise olmakla beraber demokratik idarelerde bunu olağan saymak ve çoğunluğu ikna etmek lâzımdır. Bir kere bu kanunla Belediyelerin elektrik enerjisi satmaları men edilmemektedir. Binaenaleyh Belediyeler, T E K. ten satın alacakları enerjiyi muayyen bir kârla satabilecekleri gibi T E K tarafından satılacak enerjiden de muayyen bir vergi alabilirlerdi İlk fırsatta hükümetçe' tekrar ele alınması şayanı arzu olan T E K tasarısında, evvele zahir, ilk merhalede olmasa bile münasip zamanlarda bütün belediye işletmelerinin T. E. K. e devri ve Belediyelerin hissedar olmaları gozonünde bulundurulmalıdır. Böyle bir kuruluşun şu iki mühim faydası olacaktır:

1) TE K'in ortağı olacak her belediye, T E K'inkârına, kendi huduttan dahilinde istihlâk edilen enerji nispetinde veya buna benzer Dir tevzi usulü ile iştirak eder ve böylece kârlı durumda olan belediyeler şimdiki kadar olmasa bile yine kârlı durumda kalırlar.

2) Kftçük belediyelerin ekserisinde işletmelerin bakım ve tamir işleri ehil ellerde olmadığından buralarda büyük millî zararlar olmaktadır. Halbuki T E K, memleket içinde bölge teşkilâtı kurmak ve bu bölgeler emrinde seyyar bakım ekipleri bulundurmak suretiyle işletmelerin durumunu İslah eder. Burada, T E K'in lüzumundan fazla büyümek suretiyle bürokrasiye boğulup âtil duruma düşeceğinden endişe edenler bulunabilir. Ancak biz bu kanıda değiliz. Müesseseler büyüdükçe bunların rantabiliterleri de artmaktadır. İktisat ilminde bu hususa işaret eden ilk nazarıyeci, aslen bir Alman olup Amerikada yaşayan meşhur iktisatçı Schumpeter olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra iktisadi müesseselerin gittikçe büyümesi karşısında rantabilitenin azalacağını ileri sürenlere karşı Schumpeter, 1928 senesinde A. B. D. için şu tahminlerde bulunmuştu: İşletmelerin büyümesi sayesinde nüfus başına reel milli gelir 50 senede iki misline çıkacaktır. Bu arada Schumpeter, A. B. D nüfusunun 1978 de yani tahmin tarihinden 50 sene sonra 160

milyona çıkacağını hesaplamıştı. Halbuki nüfus,1956 da 165 milyonu bulmasına rağmen nüfus başına reel müli gelir, 28 sene içinde 1,6 misline çıkmıştır. Binaenaleyh teşkilâtın büyümesi aslında daha ıyı imkânlar hazırlar. Yeter ki teşkilât iyf kurulsun.

Nihayet T E K'in her bakımdan ıyı çalışması ile ilgili olan İdare Meclisinden de bahsedelim. Fransadaki benzer teşekkül olan E D F'in İdare Meclisi, 18 kişiden müteşekkildir. Bunların 6 sini hükümet tâyin eder, 6 sini büyük müstehlikler seçer ve diğer altısını da E D F'in personeli seçer. T E K kurulduğu takdirde bilhassa elektrik mühendisleri, bu bir tek müessese ile karşı karşıya kalacaklarından İdare Meclisine Elektrik Mühendisleri Odası Umumî Hey'etince seçilecek bir azanın girmesi çok isabetli olur. Bu kabul edilmediği takdirde hiç olmazsa T E K, memur vo müstahdemleri tarafından seçilecek bir elektrik mühendisinin İdare Meclisinde bulunması temin edilmelidir Tâyinle gelecek İdare Meclisi azaları arasında elektrik mühendisi bulunması, kanaatımızca meslekdaş haklarını korumak bakımından kâfi bir emniyet sayılamaz.

Üzerinde durulması lâzım gelen fcaşka bir husus da T E K' in mümkün mertebe poli-

tik tesirlerden uzak tutulmasıdır. Politik tesirlerden kastımız, sosyal ve diğer sebeplerle mahalli menfaatlar için T E K'i, verimsiz yatırımlara mecbur etmektir. Bu gibi yatırımların doğuracağı zararların bütçeden karşılanması uygun olur. Netekim Muvakkat Encümenin tâdili tasarısı, çok isabetli olarak bu hususu nazarı itibara almıştır.

Kısaca ifade etmek lâzım gelirse Muvakkat Encümenin tadillenyle meydana gelen TEK tasarısı, elektrik enerjisi sektörünü bugünkü dağınık durumdan kurtulmak için, bazı eksikliklerine rağmen, (bunların başında idrolik santrallann DSİ ye bırakılması gelmektedir) atılmış ilen bir adımdı. Müstakbel enerji politikamızın ilk hedefi bu adımın gerçekleştirilmesi olmalıdır. Bu husus gerçekleştirildikten sonra enerji politikasının diğer problemleri kendiliğinden halledilecektir Zira memleketimizde son beş - altı sene içinde «iyi »ve «kötü» bir çok tecrübeler edinilmiştir. Diğer sahalarda olduğu gibi enerji sahasında da nelerin mümkün ve nelerin erken olduğu, kanaatımızca, artık anlaşılmış bulunmaktadır.

Türkiye Elektrik Kurumu Kanunu Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatasası

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Türkiye Elektrik Kurumu kanunu lâiyhası

Bölüm : I

Kuruluş ve vazifeler

MADDE 1. — Hükmi şahsiyeti haiz bulunmak ve bu kanunla 3460 sayılı Kanun hükümlerine tâbi olmak üzere «Türkiye Elektrik Kurumu» adıyla bir teşekkül kurulmuştur.

- Bu kanunda «Türkiye Elektrik Kurumu» (TEK) remzi ile ifade olunmuştur

JTEK, Sanayi Vekâletine bağlı olup merkezi Ankara'dır.

TEK, yurt içinde bölge ve işletme müdürlükleri kurabilir.

MUVAKKAT ENCÜMENİN TADİLİ

Türkiye Elektrik Kurumu kanunu lâiyhası

Bölüm : I

, Kuruluş ve vazifeler

MADDE 1 — Lâiyhanın birinci maddesi aynen kabul edilmiştir.